

KAPITTEL 1

Innledning: Metodeutfordringer i et nytt forskningslandskap

Marte Mangset Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Hanna Marie Ihlebæk Institutt for sykepleie, helse og bioingeniørfag, Høgskolen i Østfold

Tanja Nordberg Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet – storbyuniversitetet

Anne Birgitte Leseth Senter for profesjonsforskning, OsloMet – storbyuniversitetet

Hvordan kan forskere produsere kunnskap av høy kvalitet når de er tett på; når det er tette bånd mellom dem selv og de som det forskes på, eller mellom forskningsinstitusjoner, politikk, oppdragsgivere og brukergrupper? Hvilke metodiske utfordringer møter de som forsker på et fenomen eller en tematikk som de kjenner godt eller har sterke meninger om, for eksempel basert på egen tidligere yrkeserfaring, og hvilke verktøy kan de ta i bruk for å håndtere dem? Dette er spørsmål vi ønsker å belyse og bidra til å besvare i denne boka.

I en tid der betingelsene for kunnskapsproduksjon endres i rekordfart, inngår forskere i stadig flere og tettere relasjoner med samfunns- og næringsliv. I oppdragsforskning og profesjonsforskning jobber for eksempel flere forskere tett på politiske aktører, profesjonsutøvere og oppdragsgivere, og de gjør det på andre måter enn tidligere. Når forskere søker forskningsmidler, er det et krav i de fleste utlysninger at man skal ha brukermedvirkning eller samarbeidspartnere i samfunns- og næringsliv. Mange forskningsprosjekter har en eksplisitt anvendt dimensjon – et mål kan være å finne ut betydningen av mindre klassestørrelse for elevers læring, eller hva som gir innvandrere en bedre opplevelse av integrasjon – og resultater fra forskning skal være politisk relevant og føre til utvikling av det feltet man forsker på. En rekke studier viser at denne forskningskonteksten kan føre til utfordringer, som interessekonflikter mellom akademiske

Sitering: Mangset, M. Ihlebæk, H. M., Nordberg, T., & Leseth, A. B. (2024). Innledning: Metodeutfordringer i et nytt forskningslandskap. I M. Mangset, H. M. Ihlebæk, T. Nordberg & A. B. Leseth (Red.), *Tett på profesjon, arbeid og politikk: Kvalitative metodeutfordringer og verktøy for å løse dem* (Kap. 1, s. 9–23).

Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.210.ch1>

Lisens: CC-BY 4.0

institusjoner og politiske interesser (se for eksempel Ingierd et al., 2019). Svært sammenfallende interesser og perspektiver mellom forskere og oppdragsgivere kan også føre til blindsoner eller til at man bare finner det man vil finne (Mangset et al., 2022). Bevissthet om slike utfordringer og kunnskap om metodespørsmål står sentralt for å sikre forskningens uavhengighet og kvalitet. I et forskningslandskap i endring er det behov for å øke denne bevisstheten og kunnskapen.

En rekke profesjonsutdanninger ved universiteter og høyskoler i Norge er i ferd med å gjennomføre et stort forskningsløft – det tas doktorgrader, bygges kompetanse og gjennomføres forskning på fagområder som tidligere holdt fram praksiskunnskap som sin fremste styrke (for eksempel sykepleie, barnehagelærer og estetiske fag). Ordningene med offentlig ph.d. og næringslivs-ph.d. gir folk som har vært lenge i yrkeslivet, mulighet til å bygge videre på arbeidslivserfaringer i tilegnelsen av forskningsferdigheter gjennom et doktorgradsløp som støttes av bedriften eller organisasjonen. Tverrfaglige ph.d.-program og deres forskningsmiljø får tilført et stort mangfold av studenter. I disse tverrfaglige doktorgradsløpene inngår ofte metodekurs og metodekompetanse fra mer klassiske samfunnsvitenskapelige og noen ganger humanistiske disipliner. Metodelitteraturen adresserer i liten grad den forskningspolitiske og praksisnære konteksten som mange slike prosjekter er en del av. Er de programansvarlige og stipendiatene selv tilstrekkelig bevisst på de spesifikke metodiske utfordringene som kan knyttes til det å forske på egen profesjon?

Norge har også en stor og viktig oppdragsforskningssektor. Ved forskningsinstitutter som lenge har drevet forskning tett på politikken, eller tett på felt med konkrete utfordringer som forskningen bes om å bidra til å løse, stilles nye krav til vitenskapelige standarder. Finansieringen av oppdragsforskningsinstituttene går ikke like direkte fra departementer og direktorater som det gjorde tidligere. Flere filtreres gjennom Norges forskningsråd og styres mer etter kriterier om vitenskapelighet. Dette har ført til økt press på oppdragsforskningsinstituttene om publisering i internasjonale vitenskapelige tidsskrifter. Dette forsknings- og kompetanseløftet tilfører utdanning og fagmiljøer mye, men det bærer også med seg noen utfordringer. Også i denne delen av norsk forskning er det rom for økt bevissthet om de spesifikke utfordringene som ligger i å forske tett på praksis og politikk, og hvilke metodiske verktøy man kan møte slike utfordringer med.

Både i profesjonsforskning og oppdragsforskning er kvalitative metoder ofte benyttet. Denne forskningen setter noen metodiske spørsmål og

utfordringer på spissen – om forholdet mellom teori og praksis, mellom forskning, politikk og etikk, og bevissthet om forholdet mellom forskerroller, forforståelser, analyse og funn. Samtidig er dette utfordringer som kan være relevante for alle kvalitative forskere – også utenfor disse to typene forskning. I denne boka bruker vi eksempler fra profesjons- og oppdragsforskning, og tar altså opp metodespørsmål som er særlig relevante for disse, men vi mener også dette er spørsmål som kvalitative forskere på alle felt med fordel kan øke sin bevissthet om. Endringer i det forskningspolitiske landskapet, og de metodiske utfordringene kvalitative forskere møter gitt disse endrede betingelsene, har relevans langt utover profesjons- og oppdragsforskning. Samtidig kan man spørre seg om hvorvidt det å være *tett på* det man forsker på, egentlig er en utfordring av nyere dato?

Tett på – nye utfordringer, gamle spørsmål

Det finnes en stor mengde litteratur og en rekke ulike perspektiver innen vitenskapsstudier som diskuterer nærheten mellom forskning og samfunn, eller mellom forskning og politikk (se blant annet Gibbons et al., 1994; Jasanoff, 2004; Shapin, 1995). To begreper som ofte anvendes i denne litteraturen er «samutvikling» (*co-evolution*) eller «samskaping» (*co-production*). Dette er begreper som vil gripe hvordan forskning og teknologi virker sammen med eller er innvevd i andre samfunnsmessige, kulturelle og historiske faktorer (Jasanoff, 2004; Nowotny et al., 2001). Nowotny (2005) beskriver en slik metodologi som en kompleks forståelse av hvordan kunnskap blir til. Vitenskapsstudier kan for eksempel bidra til å utvikle nye og produktive styringsordninger, institusjoner og løsninger, gjennom å få bedre grep om denne type «innvevdhet» mellom samfunn og forskning (Gulbrandsen, 2010). Det er også en rekke studier i sosialantropologi og sosiologi som har som utgangspunkt at forskeren er politisk engasjert i sine informanters livsbetingelser (se for eksempel Goffman, 2014; Kirsch, 2018).

I denne boka går vi ikke først og fremst inn i slike vitenskapsteoretiske diskusjoner av hvordan forholdet mellom vitenskap og samfunn bør defineres, men fokuserer på hvilke metodiske utfordringer en slik sammenkobling bærer i seg og hvordan vi kan forholde oss til dem når vi forsker i praksis. Vi argumenterer for at (mer eller mindre) nye betingelser for kunnskapsproduksjon gjør det nødvendig å reflektere rundt hvilke metodologiske og metodiske problemstillinger slike betingelser kan skape,

og om hvordan forskningsmessig kvalitet kan opprettholdes. Gitt denne endrede konteksten, som for eksempel kan innebære samarbeidspartnere i offentlig sektor, forskning på egen profesjon eller oppdragsforskning på politisk kontroversielle felt, vil vi problematisere hvordan forskere med empiriske kvalitative prosjekter står overfor konkrete metodiske og metodologiske spørsmål. Vi er altså ikke opptatt av hvordan forskere samskaper kunnskap med ulike politiske og profesjonelle aktører, men hvilke konkrete verktøy de tar i bruk for å ivareta forskningsmessig kvalitet.

Sosialantropologi er kanskje det faget som i størst grad har tematisert det å «forske i egen kultur» som en grunnleggende utfordring. Bronislaw Malinowski utførte mange lange feltarbeid før og under første verdenskrig på Trobrianderøyene, New Guinea og i Afrika. For Malinowski var det et ideal nettopp å være den fremmede som kunne observere og kartlegge «primitive folkeslags» sosiale og politiske systemer (Malinowski, 1984). Forskeren skulle heller ikke være «synlig» i teksten, noe som gjorde teksten mer «objektiv». Malinowskis' dagbøker, som ble utgitt etter hans død i 1967, beskriver imidlertid de ulike emosjonelle utfordringene han strevde med knyttet til det at han faktisk var tett på «de innfødte» (Malinowski, 1989).

Flere antropologer, som Edmund Leach, en av Malinowskis' tidligere studenter, hevdet også at feltarbeid i ens egen kulturelle kontekst, hvor man allerede var kjent, ville være veldig vanskelig (Leach, 1982). Men da som nå virket større samfunnsendringer inn på forskernes metodiske praksiser. Etter andre verdenskrig ble det mer og mer vanlig at antropologer gjorde feltarbeid «hjemme» (Van Ginkel, 1998). For det første var ikke vestlige antropologer velkomne i tidligere kolonier som nå var frigjorte; i mange afrikanske land ble all vestlig innflytelse sett på som forurensende. For det andre var det flere byråkratiske restriksjoner mot å gjøre feltarbeid utenfor egen kultur. For det tredje var det økonomiske nedskjæringer som hindret forskere i å dra på lengre feltopphold (Van Ginkel, 1998). I en rekke antropologimiljøer i Norge har debatten om hvorvidt antropologisk feltarbeid i egen kultur ansees som «ordentlig antropologi» blitt opprettholdt langt utover 90-tallet (Rugkåsa & Thorsen, 2003). En av årsakene til dette kan være at antropologer i Norge i lengre tid hadde bedre betingelser for å dra på feltarbeid utenfor eget land enn forskere fra andre deler av verden.

Den refleksive vendingen i samfunnsvitenskapen på 90-tallet bidro til at det ble mer anerkjent at kvalitativ datainnsamling generelt kjennetegnes av

at datamaterialet *skapes* i møtet mellom forskere og informanten, snarere enn at det «samles inn», og det uavhengig av om forskeren befinner seg «hjemme» eller «langt borte» (Small & Calarco, 2022, s. 12). De politiske, forskningsetiske og økonomiske betingelsene for kunnskapsproduksjon er med andre ord ikke noe nytt, men metodeproblemstillingene som følger av slike betingelser gjøres i dag relevante for nye grupper og generasjoner av forskere på tvers av disipliner.

Nærhet og distanse er et begrepspar ofte brukt i kvalitativ forskning som sier noe om hva som ideelt sett bør kjennetegne det empiriske og analytiske arbeidet; for å få tak i folks erfaringer gjennom intervju eller former for samhandling, gjennom deltakende observasjon, må man utvikle en nærhet til sine informanter og gjøre seg kjent med de sammenhengene man velger å studere (eksempelvis en skole, en sykehusavdeling, eller et Nav-kontor). I fortolkning og analyse av materialet er det flere faktorer som er sentrale for å utvikle ny kunnskap: evne til distanse gjennom oversettelse fra erfaringsnære til analytiske begreper; sammenstilling av data og perspektiver som informantene selv bare har deler av; og sammenstilling av data med eksisterende forskning og teori. De klassiske spørsmålene knyttet til nærhet og distanse dukker opp igjen på nytt og på nye måter i dagens forskningslandskap.

Når forskeren utfører datainnsamling i en organisasjon eller institusjon hen kjenner godt fra før, for eksempel på en tidligere arbeidsplass som sykepleier eller lærer, møter forskeren noen særlige metodiske utfordringer. Hvordan er det mulig å få en dypere forståelse av det forskeren allerede vet en del om fra tidligere arbeidserfaring? Er forskeren bevisst forskjellen i målsetting som profesjonsutøver (for eksempel behandle en pasient eller lære en elev skriveferdigheter) og målsetting for en forsker (hvilke pasientforståelser har dagens fastleger?) I profesjonsforskning kan nettopp noe av utfordringen være at forskeren, som for eksempel en lege som forsker på lege-pasient-relasjoner, allerede deler etablerte kategorier, klassifikasjoner og forståelsesmodeller med legene om «den andre». Hvilke verktøy kan en forsker bruke når hen går fra rollen som profesjonsutøver til rollen som forsker, for å unngå ubevisst å gripe dataene med de kategoriene som ordner profesjonsutøverens verden og styrer dens praksis?

Videre kan man i slike forskningsammenhenger spørre seg om forskeren er åpen for nye data når forskningsområdet er så kjent. Er det mulig å få data som overrasker, eller blir datainnsamlingen først og fremst et forsøk på å bekrefte egne hypoteser? Hvordan legge merke til samarbeidsformer og

væremåter som forskeren selv har tilegnet seg gjennom tidligere yrkespraksis? Hva med rolleklarhet og bevissthet om hvordan rollen og tilnærmingen forskeren inntar i en kjent setting virker inn på hva slags data hen får?

Når forskeren foretar datainnsamling i organisasjoner eller på arbeidsplasser, eller er tett på politiske debatter hvor myndighetene som oppdragsgiver ønsker at forskerne skal bidra til løsninger på en bestemt utfordring, møter forskeren også noen særegne metodiske problemer. Er forskeren oppmerksom på hvorvidt hen tolker dataene inn i oppdragsgivers forståelsesrammer? Hvilke forforståelser og kategorier bringer forskeren med seg inn i undersøkelsen? Hva er særegne utfordringer ved å studere felt preget av sterke normative debatter (for eksempel prostitusjonsfeltet), eller «sårbare grupper» (for eksempel i barnevernet, eller innsatte i fengsler), eller ved å anvende allerede etablerte kategorier som «sårbare grupper», i forskningen? I oppdragsforskningen må man jevnlig håndtere utfordringer knyttet til det å forske på felt med nærhet til politikken, og hvor mange aktører, ikke minst oppdragsgiver, har store forventninger til at forskningen bidrar til konkrete tiltak og løsninger. Ofte kan myndigheter og forsker være svært samstemte i problembeskrivelse og ønsket om å virke i feltet, andre ganger kan det være større spenninger mellom oppdragsgiver og forsker. Begge deler kan gi krevende forskerposisjoner og være utfordrende metodisk. De etiske og politiske dimensjonene ved forskningen blir ekstra framtrepende når man forsker på eller i et felt hvor etiske hensyn er spesielt påkrevet, hvor det er stort politisk press eller helt konkrete utfordringer – og hvor det forventes at forskningen skal bidra til å finne konkrete tiltak og løsninger.

Ved å bruke eksempler fra forskning på disse områdene, ønsker vi både å bidra til en bedre informert og mer reflektert metodisk tilnærming i forskning på profesjon, organisasjon, arbeid og politikk. Gjennom boka ulike bidrag vil vi også kaste lys over kvalitative metodeutfordringer som er iøynefallende når man forsker i egen profesjon eller organisasjon, eller på temaer preget av politiske forventninger eller kontroverser, men som også er relevante for langt flere forskere.

Det å være «tett på» det man forsker på, er nødvendig for å etablere tillit og kontakt med mennesker. Samtidig kan nærheten hva angår forforståelse, nærliggende tolkninger og analysearbeid by på særlige utfordringer både i forskningsprosessen og i kunnskapsproduksjonen. Dette er utfordringer forskere bør være seg bevisst og bruke ulike metodiske verktøy for å møte. Boka tilbyr innsikt i en rekke slike metodiske verktøy, men er ikke ment

å være uttømmende. Ved bruk av slike verktøy og kritisk refleksjon rundt egen praksis, kan forskning «tett på» være et kreativt omdreiningspunkt for å utvikle og skape ny refleksjon om forskningsmetoder relevant for alle kvalitative forskere.

En anledning for metodeutvikling

Kvalitative metoder – som anvendes når forskeren er ute etter kvalitative dimensjoner ved et fenomen, så som folks meninger, erfaringer og oppfatninger, og samhandlingsaspekter – er velkjente metoder ikke bare innenfor samfunnsvitenskapelige disipliner som sosiologi, statsvitenskap og sosialantropologi. De er også utbredt i tverrfaglige forskningsfelt som profesjonsforskning (for eksempel sykepleie, lærerforskning eller sosialt arbeid) og oppdragsforskning (for eksempel innen helsesektoren, velferdstjenester eller innvandring). Blant de mest anvendte kvalitative metodiske tilnærmingene er deltakende observasjon, forskningsintervju og dokumentanalyse. Det finnes flere relevante og gode innføringsbøker i kvalitative metoder generelt (Skilbrei, 2023; Thagaard, 2006; Tjora, 2021) og i hver av disse spesifikke tilnærmingene (se for eksempel Asdal & Reinertsen, 2020; Andersen & Skrede, 2023; Fangen, 2010; Kvale & Brinkmann, 1997). Denne boka er ikke en innføringsbok i kvalitative metoder, men snarere et ønske om å bidra til kompetanse- og kunnskapsutvikling på metodefeltet. Boka bygger på forfatternes erfaringer fra profesjons- og oppdragsforskning, samt på deres mangeårige erfaring med metodeundervisning og seminarrekker for studenter og forskere både i disiplinutdanninger, tverrfaglige profesjonsutdanninger og i oppdragsforskningsmiljø. Det forskningspolitiske landskapet vi står i nå, virker inn på forskeres metodepraksiser. Heller enn å bare seile ukritisk med – eller bare instinktivt protestere – vil vi gripe anledningen til å reflektere over de utfordringene vi møter, og diskutere dem i lys av eksisterende metodedeletter innen flere disipliner. Denne typen metodeutvikling vil også kunne gi bedre metodepraksis, altså mer bevisst og bedre bruk av kjente, klassiske kvalitative tilnærminger.

Selv om de konkrete metodiske tilnærmingene, som intervju og feltarbeid, er godt kjent for mange, er ikke de teoretiske og metodologiske forutsetningene for disse metodene like kjent, og kvalitativ forskning kan i verste fall produsere tynne beskrivelser med lav validitet og reliabilitet (Frøystad, 2003; Small & Calarco, 2022). En tynn beskrivelse kan være en beskrivelse der forskerens forklaringsmodell, begreper og analyse (X gjør

Y fordi Z) sammenfaller med informantenes forklaringsmodell (X gjør Y fordi Z). Slike beskrivelser er tautologiske og bringer ikke inn beskrivelser av kontekster det som forklares, inngår i (se for eksempel Strathern, 1987).

Selv om forskere benytter like metodiske teknikker, som intervju eller deltakende observasjon, er det ikke gitt at de deler samme «verktøykasse» (Moses & Knutsen, 2012, s. 3), det vil si teoretiske, etiske og metodologiske forutsetninger for sine metodevalg. Det er mange måter å gjøre intervjuer på, men det er ikke alltid forskeren er like bevisst på hvordan de valgene man tar når man definerer utvalg eller utformer intervjuguide, legger føringer på hva slags data et intervju egentlig gir og hva man kan påstå med utgangspunkt i tilgjengelige intervjudata. Den amerikanske statsviteren Kenneth Waltz, som regnes som en av de mest sentrale teoretikerne innen internasjonal politikk, hevdet at et problem når det gjaldt studenters metodekunnskap var at de fleste studenter er mer opptatt av metoder, men mindre av metodologi (Waltz, 1979, s. 13). Metodologi viser til læren om metode, hvordan kunnskap tilegnes, ikke bare framgangsmåten rent praktisk, men metodenes teoretiske forutsetninger og hvilken kunnskap man får gjennom ulike typer av data (se for eksempel Moses & Knutsen, 2012). Vår påstand er at forskning *tett på* tvinger fram diskusjoner om både slike metodologiske spørsmål, og sammenhengen mellom disse og konkrete metodevalg. Mange av kapitlene i denne boka synliggjør og drøfter slike metodologiske forutsetninger for konkrete metodevalg.

I boka *Tett på* ønsker vi å heve blikket og løfte fram overordnede, men konkrete problemstillinger som gjelder i forskning på profesjon, organisasjon, arbeidsliv eller politikk, eller rettere sagt: som tydeliggjøres i denne forskningen, men som er relevante for all kvalitativ forskning. Dette gjør vi ikke bare ved å diskutere metodologi, men også ved å problematisere hvordan politiske og etiske hensyn kan legge føringer på hvilke empiriske områder, politiske kontekster, forskningsspørsmål og metodiske tilnærminger som velges i ulike prosjekter, og på hvordan forskere forholder seg til de som de forsker på og med.

Bokas struktur

Boka er delt inn i tre overordnede deler: (1) ulike typer data og hva de kan brukes til, (2) analyse, design og teoretisering og (3) etikk og politikk. De tre første kapitlene i bokas første del stiller spørsmål om hvilke data man får ved bruk av intervju og deltakende observasjon i lys av ulike metodologiske

og epistemologiske posisjoner. Kapitlene viser en mer presis forståelse av hva disse datainnsamlingsteknikkene kan gi data om og på hvilken måte. Kristin Buvik tar utgangspunkt i tre sosiologiske prosjekter, fra asylmottak, politiet og uteliv. Hun argumenterer for at det å utføre deltakende observasjon i sosiale kontekster man er interessert i kan gi en unik tilgang til informasjon. Man er åpen for å oppfatte stemninger, konflikter og de sosiale omgivelsene gjennom deltakelse. Samtidig kan det oppstå problemer med forskerrollen og uklarerheter med hvem man er for informantene. Buvik understreker betydningen av både feltsamtaler og feltnotater som grunnlag for data som skapes.

Men på hvilken måte kan kvalitative intervju og verbale data gi kunnskap om praksis? I sitt kapittel diskuterer Marte Mangset dette og forholdet mellom diskursdata (om det folk sier) og praksisdata (om det folk gjør). Mens en del forskere har kritisert intervjuer for å ikke å gi gode data om hva folk faktisk gjør, viser Mangset hvordan spesifikke intervjuteknikker kan gi data om praksis.

Under pandemien måtte mange samfunnsforskere revidere sine kvalitative forskningsdesign og gjennomføre intervjuer på Zoom, Teams eller telefon, eller gjennom det vi kan kalle medierte intervjuer. I hvilken grad gjør dette at datamaterialet blir dårligere eller «annenrangs»? Lars E. F. Johannessen og Erik Børve Rasmussen problematiserer ideen som står sterkt i kvalitativ forskning om at «fysiske» intervju er gullstandarden for intervjuer. Hvilke kriterier styrer prestisjehierarkiet av kvalitative metodiske tilnærminger? Kapitlet går i dybden på spesifikke fordeler, men også utfordringer med medierte intervjuer og argumenterer for at spørsmålet om hvilken metode som gir «best data» alltid må kobles til hensiktsmessighet og forskningsspørsmålet som reises i det enkelte studie.

Sentrale utfordringer for forskning som er tett på profesjon, arbeid og politikk er, som vi tidligere har nevnt, knyttet til analyseprosessen. I bokas andre del diskuteres spørsmål knyttet til forskningsdesign, analyse og teoretisering. Institusjonell etnografi er et sosiologisk forskningsperspektiv som har som formål å utforske hvordan folks erfaringer er koblet opp til og blir formet av institusjonell styring, og i neste omgang, hva slike erfaringer forteller om institusjonene selv. Tone Liodden diskuterer metodens muligheter og utfordringer gjennom eksempler fra sitt tidligere ph.d-prosjekt om usikkerhet, tvil og skjønnsutøvelse i asylbeslutninger i Utlendingsdirektoratet. Liodden tar spesielt tak i betydningen institusjonell etnografi legger i det at man alltid produserer kunnskap ut

fra en bestemt posisjon, og diskuterer også dette poenget. På den ene siden finner hun institusjonell etnografi som et velegnet perspektiv for forskning på interaksjon mellom profesjonelle og klienter. På den andre siden er det få studier der institusjonell etnografi er benyttet, som tar utgangspunkt i klienters perspektiv. Med utgangspunkt i egen forskning både i et fritt ph.d.-prosjekt og i oppdragsprosjekter peker Liodden også på hvordan ulike typer betingelser for forskning gir ulik tilgang til institusjoner.

Olav Korsnes argumenterer i sitt kapittel for at sammenligning i en eller annen forstand er grunnleggende i all forskning, samtidig som man kan bruke det mer eller mindre bevisst som et tydelig grep. Korsnes viser hvilke spesifikke verktøy og hvilke spesifikke forståelser av forskningsdesign som ligger til grunn for ulike eksplisitt komparative metodiske tilnærminger, særlig i kryssnasjonale studier. Komparative tilnærminger gir en helt egen mulighet til å gjøre forskeren og leseren bevisst på forforståelser og føringer som ligger i de begrepene vi bruker. Gjennom eksempler fra egen arbeidslivsforskning viser han hva slags spørsmål slike tilnærminger kan belyse og hvilke utfordringer de kan ha.

Komparasjon er et godt analytisk grep for å løfte et kvalitativt empirisk materiale og se noe nytt. Det analytiske arbeidet i kvalitativ forskning foregår på flere nivå, der selve registreringen av verbale og ikke verbale data er et første nivå (Emerson et al., 2011). Grethe Midtlyng og Anne Birgitte Leseth tar opp analytiske problemstillinger knyttet til det å «forske i egen profesjon»: når er man insider og når er man outsider? Midtlyngs egne refleksjonsnotater fra feltarbeid i et høysikkerhetsfengsel i Norge tar utgangspunkt i situasjoner der hun «oppdager» at hun enten blir sett på som en som kjenner fengselet, ser fengselet med et bestemt profesjonsblikk, eller reagerer på lyd, rop eller handlinger som en ryggmargsrefleks. I kapittelet diskuterer forfatterne hvordan denne type refleksjoner er gode omdreiningspunkt for å forstå noe mer om det yrket man har erfaring fra. Midtlyng og Leseth stiller også spørsmål ved hva det egentlig betyr å være tett på og argumenterer for at innside- og utsideposisjon ikke er faste størrelser, men snarere et kontinuum av posisjoner forskeren inntar i interaksjon med dem og det som studeres.

Begreper og kategorier blir gjerne forstått som bindeledd mellom empirisk materiale og analyse (Lie, 2009). Sally Anderson tematiserer utfordringer som oppstår når forskeren anvender kategorier og begreper som faller sammen med informantenes kategorier og begreper, noe som ofte er tilfelle når man utfører kvalitativ empirisk forskning i egen kultur. Det kan

være en styrke å dele språk og kulturelt repertoar med informanter og gjøre det mulig å gå i dybden på spesifikke problemstillinger. Samtidig kan delt forståelse i form av samme språk og begreper gjøre at man for lett blir enige om hva som foregår og hvilke begreper som er passende for å beskrive det som foregår. Anderson løfter fram analytiske utfordringer forskere kan møte knyttet til klassifikasjon, kategorier og begreper når de jobber i kjente settinger.

Siste del av boka har eksplisitt vekt på forskningens politiske og etiske kontekst og en problematisering av denne. Halvard Vike tar for seg tre grunnleggende og beslektede utfordringer som etnografisk forskning møter i vår egen samtid: svekket legitimitet, tynne beskrivelser og teori-fattigdom. Den første utfordringen dreier seg om endringer i synet på hva som anses som god forskningsetikk og som legger betydelige begrensninger på etnografiens potensiale, og tilgang til viktige arenaer for feltarbeid. Dette er også noe Liodden tar opp i sitt kapittel. Den andre utfordringen, faren for tynne beskrivelser, det vil si beskrivelser som er tautologiske og lite informative, er til dels en konsekvens av den første, men også påvirket av at mange etnografiske analyser bygger på intervjuer alene. Med teorifattigdom viser Vike til tendensen mot at forståelsen av etnografisk materiale i noen grad blir frakoblet relevant teoretisk refleksjon, og i stedet blir redusert til for eksempel kodingsprosesser. I kapittelet argumenterer Vike for at dersom vi ser disse utfordringene i sammenheng, har vi kanskje et godt utgangspunkt for å utnytte etnografiens store muligheter enda bedre.

Hanna Marie Ihlebæk viser hvordan etiske problemstillinger i kvalitativ forskning er noe som skjer der og da og kan dukke opp når vi minst venter det. Ihlebæk skisserer noen verktøy for hvordan forskere kan ta ansvarlige valg og ansvarliggjøre hverandre. Hun tar utgangspunkt i eget feltarbeid på et sykehus i Norge og belyser hvordan metodiske valg også er etiske valg. Slike valg kan handle om hvilke rom forskeren tre inn i, hvilke roller forskeren kan innta og når forskeren bør forlate rommet hen har fått tilgang til. Forskningsetikk i praksis er et skjønnsbasert ansvar der ønsket om tilgang til situasjoner som gir innsikt og kunnskap må balanseres opp mot ivaretagelse av integriteten til de menneskene forskeren møter.

Samarbeidsforskning og oppdragsforskning innebærer tett kontakt med ulike aktører i løpet av utforming, design, datainnsamling og analyse i et forskningsprosjekt. All kvalitativ forskning innebærer en eller annen form

for samarbeid med mennesker i ulike situasjoner og posisjoner. Samtidig har *samarbeid* fått stadig større plass som et forskningspolitisk begrep. Innen helsetjenesteforskning har det for eksempel blitt mer og mer vanlig å forske tett sammen med andre for å utvikle offentlige tjenester – det være seg sammen med ansatte, brukere, pårørende eller andre i praksisfeltet. Ofte vil denne type forskningssamarbeid bli omtalt som innovasjon i offentlig sektor, og der samarbeidspartnere inkluderes som interessenter i samskapende prosesser. Christine Øye tematiserer forskningsetiske dilemma som kan oppstå når det samarbeides med praksisfeltet i kvalitativ forskning, og når det samarbeides tett for å endre praksiser. Dette kapitlet problematiserer forskningsetiske forhold som sentrerer rundt «nærhet og distanse» der forskere samarbeider med interessenter.

Forholdet mellom akademisk frihet og oppdragsforskningens uavhengighet diskuteres i det påfølgende kapitlet. Silje Maria Tellmann gir eksempler på noen av de avveiningene og vurderingene som kan ligge bak oppdragsgiveres føringer i oppdragsforskningen. En verdi som står sterkt i det norske samfunnet er forskerens frihet til å selv å velge forskningstema og -metoder, og til å formidle forskningen etter egen overbevisning. Dette stiller seg imidlertid annerledes i oppdragsforskningen. Her er det oppdragsgiveren, som har behov for at det utvikles kunnskap om et bestemt tema innenfor et bestemt tidsrom, som definerer hva det skal forskes på. Oppdragsforskning har dermed blitt en effektiv måte offentlige etater kan skaffe til veie et kunnskapsbasert beslutningsgrunnlag på. Ofte legges det imidlertid ikke bare føringer på prosjektets tematiske innretning, men også på forskningsdesign og metoder som skal benyttes. Dette kan tolkes som en innskrenkning av oppdragsforskningens uavhengighet, en norm som ofte beskrives som en forutsetning for forskningens legitimitet og innflytelse i den offentlige sfæren.

Spørsmål om hvilke konsekvenser politiske, normative og teoretiske perspektiver har for forskernes funn, er relevant for boka i sin helhet og blir tatt opp av flere av bidragsyterne. I bokas siste kapittel anvender May-Len Skilbrei sine erfaringer fra ulike forskningsprosjekter i politiske og normative felt for å undersøke hvordan grunnleggende forståelser påvirker hva forskere er i stand til å se, og derfor kan skrive om. Utgangspunktet er at forskerens posisjon og perspektiver ikke er et problem som må løses eller fjernes, og at det å være en god forsker ikke betyr at man ikke mener eller føler noe om et tema. Engasjement som bunner i et politisk ståsted, en normativ stillingtagen eller egen erfaring, kan være sentrale drivkrefter for forskeren, og slik være viktig for at forskningen i det hele tatt blir

utført og at det stilles relevante og viktige forskningsspørsmål. På den andre siden kan forforståelser utfordre forskerens evne til å skape ny kunnskap. Skilbrei skisserer noen verktøy for hvordan forskere kan reflektere over det ureflekterte ved å underlegge seg selv noen av de samme analytiske øvelsene de utsetter andre for. Det vil si at forskere bruker ferdighetene de oppøver seg for å forstå forholdet mellom situasjon og perspektiv for forskningsdeltakerne, til å forstå seg selv og sitt eget blikk som forskere.

Som det har kommet fram i denne gjennomgangen er det noen begreper som går igjen i de ulike kapitlene, som det å være «tett på», å gi «tykke beskrivelser» og det å balansere «nærhet og distanse». Hva som ligger i og menes med disse begrepene vil variere noe, relatert til de spesifikke metodologiske og metodiske poengene forfatterne løfter fram og diskuterer. Bak disse variasjonene ligger det imidlertid en felles forståelse av og interesse for å utforske utfordringer som kan oppstå når det er tette bånd mellom forskeren og dem som det forskes på, eller mellom forskningsinstitusjoner, politikk, oppdragsgivere og brukergrupper.

Forfatterbiografier

Marte Mangset er førsteamanuensis ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo og førsteamanuensis II ved Senter for profesjonsforskning (SPS) ved OsloMet – storbyuniversitetet. Mangset forsker på forholdet mellom kunnskap og makt, og hun har skrevet mye om eliter. Hun har gjennomført internasjonale komparasjoner av kompetanse blant toppbyråkrater og av hvordan en akademisk disiplin blir definert. Hun har også studert evalueringspraksiser i Forskningsrådet og i vitenskapelige ansettelser, samt yringsfrihet blant akademikere. Gjennom en periode som ansatt ved Institutt for samfunnsforskning og som styreleder ved Telemarksforskning har hun også hatt tett kontakt med og utført oppdragsforskning. Mangset har over en lengre periode, ansatt ved SPS og sammen med Leseth, ledet arbeidet med Kvalitativt metodeforum på SPS. Hun har også undervist mye i kvalitativ metode, og sammen med Anders Vassenden har hun publisert artikkelen «Social encounters and the worlds beyond: Putting situationalism to work for qualitative interviews» i tidskriftet *Sociological Research and Methods* (2022).

Hanna Marie Ihlebæk er sosialantropolog med en ph.d. i profesjonsstudier fra OsloMet og er ansatt som førsteamanuensis ved Høgskolen i Østfold.

Hun forsker på spørsmål om profesjon, kunnskap og arbeid og har gjort flere feltarbeid i helsesettinger. Doktorgradsstudien utforsket kunnskap i utøvelse av sykepleie på en kreftavdeling. Ihlebæk har en spesiell interesse for hvordan etnografiske metoder kan gi innsikt i digitaliseringens betydning for helse- og velferdstjenestene. Ihlebæk har i flere år deltatt i programkomiteen for Kvalitativt metodeforum ved Senter for profesjonsforskning.

Tanja Nordberg er seniorforsker ved Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet – storbyuniversitetet, og har en ph.d. fra Senter for profesjonsforskning ved OsloMet. Forskningsområdene hennes er omsorgsrettigheter, profesjonelt arbeid i organisasjoner, ledere, implementering av familie- og likestillingspolitikk, teknologibruk på tvers av jobb- og privatsfærene og regulering av fleksibilitet. Nordberg har jobbet med kvalitative intervjuer gjennom mange prosjekter, og i flere år deltatt i programkomiteen for Kvalitativt metodeforum ved Senter for profesjonsforskning.

Anne Birgitte Leseth er professor ved Senter for profesjonsforskning ved OsloMet – storbyuniversitetet. Hun er utdannet sosialantropolog og idrettsviter. Leseth har mange års erfaring med forskning på profesjon og arbeidsliv og er i sin forskning spesielt opptatt av kulturanalytiske og metodologiske spørsmål og hvordan nærhet til eget forskningsfelt kan utnyttes kunnskapsmessig. Leseth har i en årrekke drevet kvalitativ metodeundervisning både for studenter i sosialantropologi og i tverrfaglige profesjonsutdanninger, og hun har ansvar for Kvalitativt metodeforum ved Senter for profesjonsforskning.

Referanser

- Andersen, B. & Skrede, J. (2023). *Intervju som metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse? En praksisbasert metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. (2011). *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago Press.
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Frøystad, K. (2003). Forestillingen om det ordentlige feltarbeid og dets umulighet i Norge. I M. Rugkåsa & K. T. Thorsen (Red.), *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge* (s. 32–64). Gyldendal Akademisk.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. Sage Publications.
- Goffman, A. (2014). *On the run. Fugitive life in an American city*. The University of Chicago Press.

- Ingierd, H., Bay-Larsen, I. & Hauge, K. H. (Red.). (2019). *Interessekonflikter i forskning*. Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.63>
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Fontana Press.
- Gulbrandsen, E. (2010). *Forskning og samfunn*. NESH. Hentet 28. september 2023 fra www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/forskning-samfunn/forskning-og-samfunn/
- Jasanoff, S. (Red.). (2004). *States of knowledge: The co-production of science and the social order*. Routledge.
- Kirsch, S. (2018). *Engaged anthropology, politics beyond the text*. University of California Press.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk.
- Leach, E. (1982). *Social Anthropology*. Fotana Paperbacks.
- Lie, S. (2009). *Fri som foten – om å skrive fagtekster*. Ad Notam Gyldendal.
- Malinowski, B. (1984). *Argonauts of the Western Pacific: An account of Western enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Waveland Press. (Opprinnelig utgitt 1922)
- Malinowski, B. (1989). *A diary in the strict sense of the term*. Stanford University Press. (Opprinnelig utgitt 1967)
- Mangset, M., Midtbøen, A. H. & Wollebæk, D. (2022). Finansieringssystemer og faglige «stammekriger»: En trussel mot ytringsfrihet i akademia? I M. Mangset, A. H. Midtbøen & K. Thorbjørnsrud (Red.), *Ytringsfrihet i en ny offentlighet: Grensene for debatt og rommet for kunnskap* (s. 180–203). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215051017-2022>
- Moses, J. W. & Knutsen, T. L. (2012). *Ways of knowing. Competing methodologies in social and political research* (2. utg.). Palgrave Macmillan.
- Nowotny, H., Scott, P., & Gibbons, M. (2001). *Re-thinking science: Knowledge and the public in an age of uncertainty*. Polity Press.
- Nowotny, H. (2005). The increase of complexity and its reduction: Emergent interfaces between the natural sciences, humanities and social sciences. *Theory, Culture & Society*, 22(5), 15–31. <https://doi.org/10.1177/0263276405057189>
- Rugkåsa, M. & Thorsen, K. T. (2003). *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Gyldendal Akademisk.
- Shapin, S. (1995). Here and everywhere: Sociology of scientific knowledge. *Annual Review of Sociology*, 21(1), 289–321. <http://www.jstor.org/stable/2083413>
- Skilbrei, M.-L. (2023). *Kvalitative metoder: Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Small, M. L. & Calarco, J. M. (2022). *Qualitative literacy: A guide to evaluating ethnographic and interview research*. University of California Press.
- Strathern, M. (1987). The limits of auto-anthropology. I A. Jackson (Red.), *Anthropology at Home* (s. 16–37). Tavistock Publications.
- Thagaard, T. (2006). *Systematikk og innlevelse* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal.
- Van Ginkel, R. (1998). The repatriation of anthropology: Some observations on Endo-ethnography. *Anthropology & Medicine*, 5(3), 251–267. <https://doi.org/10.1080/13648470.1998.9964562>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.